

FrØ-bladet

Fridtjof Øvrebo – FrØ

Årgang 12 – nr. 2 – 2013 – lagsorgan

Høsten 2013: 18. sept kl 17.00 – TUR, i gummistøvler?, langs Torvastads vestsida. - Møt [ved kirken](#), til emnet "hollendertid og engelskmenn".

6. nov SLEKTSFORSKNING på Hauge skole, Torvastad
4. des FØRJULSMØTE

Fra bygdelagshistorien, [BLH](#), trekker vi på side 4 fram en grundig artikkelserie ført i pennen av Aadne Utvik. Han har valgt ut stoff og gitt det en form og sammenheng som appellerer til lesere i alle aldre. Verdifull konsulent har Erling Johan Vikshåland vært. **Siste artikkel av 20 ble publisert 5/9**

Spor i jord og spor i ord

- ja, det ene kan spore til det andre.

En vandretur langs strendene i et kulturlandskap, på gjen-grodde stier, tar oss forbi rester etter fordums aktivitet av mange slag.

Ei bygdebok på biblioteket gir kanskje litt bakgrunnsstoff til akkurat det man har

stusset over at kanskje har vært del av bo-setting og aktivitet, en gang for lenge siden.

Men livbergende virke på land og sjø, hva var det før graset og tang og tare dekket over og

lukket et kapittel i kulturlandskapet.

Et slikt landskap med overgrodd historie er strandsonen mellom gardene Sæbø og Torvastad, på vestsiden av Torvastadbygda. Storhavet når ikke inn til land der også Grønningen og prestegarden Haugland når til sjøen, og har fine havnemuligheter. Grønningsjøen med hus og båter, og Presthavn med plass til større fartøyer og travelhet.

Presthavn, eksporthavn fra 400-årsnatten, fram i lyset igjen

Ryfylke tingbok I.B.C.3 (1770-1776), fol. 361b-362b

Avaldsnes skipreideting 11.6.1776

Procurator Daniel Touscher for De Engelske Skippere James Maison, William Passan, Rotger Heins, Thomas Wing, John Clasen, Samuel Grosh og John Maskel som Interessenter udy Hummerhandelen, fremlagde skriftlig Stevning under 8te Juni? hvorved er indkaldet til en giesteRætt imod endeel Fiskere og Bønder af Præstehavn i Torvestads Præstegield og Achrehavn i Falnæs Præstegield, nemlig Anders Wisnes, Niels Wisnæs og fleere, fordi de imod Contract oc Aftale paa øvrig Almues veigne har

opholdet det Engelske Skipper Compagnie med hummerens Leverance

- fol.363a - Da de nærværende Engelske Skippere William Passan, John Maskel og James Maison paa egne og Interessenters veigne tilspurgte samtlig nærværende Fiskere om nogen af deres Sælskab i all den Tiid og de mange aar de her paa havnene har handlet, har behandlet dem anderledes end ordentlig og reedelig, og om Hollændere eller andre fremmede paa andre Havner indeværende Aar har

givet større priis for Hummeren end de og dres Sælskab har givet og fremdeeles vil give nemlig 2 sk. for en Maals Hummer naar de kand faae erstatning for det Tab de har lidt formedelst Fiskernes vaktende omgang. I hvis mangel de agter ved Fuldmægtig at paa-staae Contracten i alle sine Puncter opfyldt.

Fiskerne hertil svarede: de har intet paa de Engelske at klage, men vil have 2 s. støkket for den heele Tiid og ingen erstatning give til de Engelske for den forbiegangne Tiid i Aar.

Noen illustrerende klipp fra

en transkripsjon av gotisk håndskrift fra:

Ryfylke tingbok I.B.C.4 (1776-1783), fol. 128b-130b

Åstadssak Prestehavn 24.10.1778

Transkripsjonen av den gotiske håndskriften ble gjort av Nils Olav Østrem i 1990 etter forespørsel fra Magnar Jordåen og Roald Østensjø som var på jakt etter Presthavn på Torvastad

... Anno 1778 den 24de October blev Retten Sat og administreret af Cancellie Raad og Sorensskriver Barth udi Gudmund Watnems Huus ved Præstehavn i Torvestads Præstegield til Tvistigheds Afhandling mellem Velærværdig og Høylerde Hr. Caspar Dreyer Sognepræst til Torvestads Præstegield som beboer den Kaldets tilhørende Præstegaard kaldet Hougland, paa den Eene og Torvestads beboere Claus Breche, Elias Rasmussen og Lars Torvestad paa egne og øvrig Torvestads beboeres Vegne paa den anden Siide.

... i Sør indtil en stor Holme kaldet Sviin-Holmen, hvorimellem findes en liden holme og ifra Nesset til den liden holme ogp videre fra denne Holme til Sviin-Holmen befantes ej alleene saa kort distance, men endog saa grunt Vand at man fra Nesset til Svineholmen i Fiære Søe kand ud-komme. Endskiønt at denne Svineholme skal det befindes Sonden for Skifte Strækningen fra omtalte Giærdefahr ved Præst-Pladset, saa forklarede dog de indstevnte Vidner saavel som og til Vidne-

mæhle indstevnte at denne Svineholm kaldet, saa længe nogen kand erindre tilbage i Tiden har tilhørt Houglands Præstegaard og af SognePresterne i Kaldet været benyttet baade i henseende til Græsbeide og videre de Sonden for eller S.S.W. efter Compassets Anvisning ansaae man LongarsHolmen kaldet som med Vestre Ende støder længere Westlig end Svineholmen, dog ikke saa langt som forhen og intil tre Næs Præstegaarden tilhørende, hvilken LaangarsHolme tilhører den Part udi Gaarden Torvestad som nu bruges af Lars Claussen Torvestad. Mellem denne og SvineHolmen blev os anviist SkibsHavnen hvor de Engelske Hummer-Handlere fortøyer og belægge deres Skibe nær under Svinholmen og har LandTour paa Nordre Siide Svinholmen og paa Søre siide udi LaangarsHolmen, uden for dette stæd an- saae vi mange smaae Holmer og skiær, deels Præstegaarden, deels Grønningen og deels Torvestad tilhørende, ...

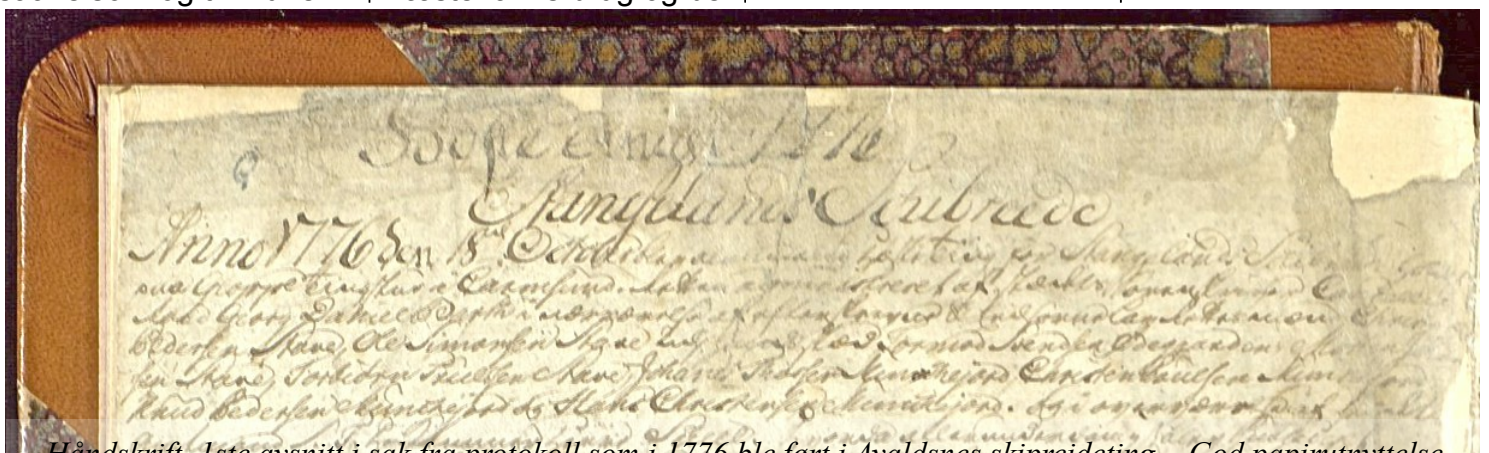
... ligesom fra den første Tiid Vidnet kand erindre, og i henseende til Præstehavns brug og be-

nyttelse provede Vidnet at HummerSkibene ligger Mitvaters og har deres Landsteuger et udi Svineholmen og det andet udi LaangarsHolmen. Hvorledes HummerKisterne mellem Fisketiiden har været conserveret ved Landlægning har Vidnet ikke observeret før i dag da befindes at oven de toe parter er oplagt paa Svineholmen. I den tiid Vidnet tiende paa Houglands Præstegaard hos daværende SognePræst Hr. Erich Leeganger som var tre Sommere, havde bemelte Hr. Leeganger 4 HummerKister hvoraf de 3de var i Brug naar 2 HummerSkibe laae paa Havnen og eengang den 4de Kisten, men de 2 Kistene var i bestandig Brug, og samme Tiid bestyrede Johannes Galtung og hans Svoger paa Sæbøe

... i Hr. Leegangers Tiid blev Loedseriet forrettet af Johannes Galtung og Ole Sæbøe ...

. Føen og Sæbøe har ikke haft nogen Rett eller Landstrækning til eller udi Præstehavn, men opsidderne Johannes Galtung og Ole Sæbøe loedsede Hummer-Skibene og i Præstehavn bestyrede sine egne og Hr. Leeg-

angers HummerKister Vidnet har af sine Forældre hørt at hans Morfader som Loeds, loedsede de paa Præstehavn gaaende HummerSkibe og holte Kister paa Havnen. Paa den Tiid var Hr. Erich Leeganger Præst og naar nogen ueenighed indløb i henseende til HummerFiskeri-et, blev samme hos Præsten og af han afgjort; Paa Præstegaard- en var og Hummersmaalet bevaret, om Præsten paa den Tiid havde nogen HummerKister har Vidnet ikke hørt, men efterat Vidnets Fader Johannes Galtung kom til Fæøen og saalænge hand var Loeds indtil nogle Aar før salig Hr. Leeganger for 26 Aar siden døde, holt bemelte Johannes Galtung 2 HummerKister, Vidnets Mormoder en HummerKiste og Vidnets Moder Søsters Mand Ole Sæbøe 2 Kister udi Præstehavn, med hvis Bevilling eller tilladelse, er Vidnet ikke bekient, men udi samme Tiid veed Vidnet at de alle stød. Hvorefter med Salig Hr. Leganger og beskrevne 2de HummerKister forkom, hvoraf han fik sin Betaling efter Skibernes Avtale.

Håndskrift, 1ste avsnitt i sak fra protokoll som i 1776 ble ført i Avaldsnes skipreideting – God papirutnyttelse.

Skråblikk

Begrensede ressurser, hva man skal bringe til torgs, hvordan det skal gjøres, og hvordan fordelingen i mage og pengepung skal bli, er noe markedets krefter for alvor er konfrontert med i vår tid.

I forgangen tid har flere av de aspektene vært irrelevante: liten befolkning, som ikke økte; bokstavelig talt et hav å øse av; skogen full av trær, fra fjord til fjell.

I vår tid er befolkningen minst 10 ganger større enn under 400-årsnatten. Vi er fordoblet siden 2. verdenskrig! Og hvordan vi gjør ting er kanskje det som mest er blitt endret – i dag undres vi over at en hummerteine ble kalt for en maskin!

Alt skal gå etter planen, følge klokken og kalenderen. Ingen hindringer aksepteres, alt er teknisk mulig.

Hva skal vi IKKE bringe til torgs?

Ubegrensede ressurser er nå historiske.

RØ

Utdrag fra mannskapslister

1723: På hollandske hummerbysser

Nr	Fornavn	Etternavn	Gårdsnavn
1	Ola	Jakobsen	Utvik
2	Nils	Jenssen	Håvik
3	Salve	Rasmussen	Vikingstad
4	Ola	Jonsen	Vikingstad
5	Salve	Nilssen	Øvra-Haugo
6	Torstein	Sveinsen	Øvrabø
7	Tomas	Tomassen	Grønningen
8	Knut	Toresen	Grønningen

Fisker med hummer og hummerruse, fra Falnes. Originalen står i Nordmandsdalen ved Fredensborg Slot i Danmark, kopi i Skudeneshavn

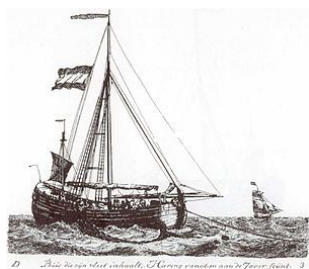
1730: På skip fra Zierikzee

Nr	Fornavn	Etternavn	Gårdsnavn
1	Lars	Jonsen	Vikingstad
2	Anders	Olsen	Skjølingstad
3	Klaus	Olsen	Dale
4	Anders	Olsen	Osnes

1734: Sjømenn på skip fra Zierikzee

Nr	Fornavn	Etternavn	Gårdsnavn	Kommentar
1	Anders	Olsen	Osnes	Har seilt her i 10 år
2	Klaus	Olsen	Dale	Har seilt her i 8 år

Kilde: Frode Fyllingsnes, Karmøys historie, side 401

I over 400 år bygget nederlenderne båttypen sildebuss, en forløper for de såkalte hummerbyssene som trafikkerte norskekysten til innpå 1700-tallet.

Å nærme seg norskekysten med så små fartøyer krevde ned-

arvet sjømannskap. Gjerne fire ganger per sommer gjorde skip fra Holland turen, bl.a. for å utvikle hummerfiske og -handel, og drive annet kjøp og salg ved siden av.

Fortoning taget udenfor Bømmelfiorden i ret =

a. Fjeldet Ligger. b. Bømmelhuk. c. Røjwarden. d. Ulveskaar Fjeld.
=viefende. Ost 1 Miil fra Røewær.

e. Spanne Fjeld. f. Røewær. g. Fjeldet Bukken. h. Rambeekaar Fjeld.

Epost-kontakt: post@n-kh.no

18. sept FOTTUR fra Torvastad kirke, kl 17.00
6. nov SLEKTSFORSKNING på Hauge skole (**mer i neste nr.**)
4. des FØRJULSMØTE
- Følg med på nettsiden vår under [Agenda og Tur og møte](#). Eller på [åpen facebook-side](#)*

FrØ er signaturen til *lokalhistoriker* Fridtjof Øvrebø, 1871–1927. Etterlysningsspalten '**KIM & KOR**' står til din disposisjon

N-KH-kontingenten er kr 180,-

Husk å betale regningen **innen årsmøtet i februar**
Da er du også [RHE](#)-medlem og får 4 # av Sydvesten

Styret for 2013: Leder Evy Vikingstad, kasserer Rolf-Arne Osnes, sekretær John Karsten Vedø, styremedlemmer Inger M. Einarsen, Lillian de Rezende, Einar Blikra – *Varamedlemmer* Jostein Hagen, Kjell Ole Pedersen, Roald Østensjø

Har vi ikke din epost-adresse?
* Send epost til historielaget merket 'min adresse'.

Da kan vi registrere alle medlemmer, hurtigvarsel om endringer i program o.a. kan bli sendt ut til alle.
Send til lagets post@n-kh.no adresse

www.rogaland-historie.no kontaktes på:
histori@online.no – 51 89 56 36

Åpent: (juni–august; man–fre 9–15) september–mai; onsdag 11–19, ellers 9–15

KONTINGENTEN kr 180,- for 2013
betales til konto **3290 52 44581**

Nettversjonen av FrØ-bladet, A4, kan oppdateres for skrivefeil, meld inn korrektur. Har [klikkbare lenker](#) – **BILDENE TÅLER** normalt å **FORSTØRRES** – Leserne/medlemmene oppfordres til å bidra selv til stoffutvalget!!

Minner fra krigen

i [Avaldsnes](#) og [Torvastad](#) på Karmøy

For første gang er det blitt laget en samlet historie om Hjemmefronten på Nord-Karmøy. I fortellingene vil dialektformen Himafronten bli brukt. **Fortellingene blir presentert i 2x10 artikkel**, og hver sine innledningsartikler (7_402).

Ingressene forteller:

[Aprildagene 1940](#)

... første artikkel i en serie om ulike former for sivil og militær motstand i Avaldsnes/ Torvastad under den andre verdenskrigen #910_7_402. Artiklene er lenket sammen med parallelle hendelser i Torvastad på samme tid #920_7_402.

Gjennom 1941 gjennomførte den tyske okkupasjonsmakten en rekke kontrolltiltak. Folk ble provosert og protesterte med å vise ulike former ulydighet. Nasjonale holdninger ble aktivisert på mange ulike måter. Begrepet "hjemmefront" fikk et meningsfullt innhold. / Etter de første forvirrede aprildagene i 1940 begynte hverdagen med tyske kontrolltiltak. Da gjaldt det å bevare og styrke de nasjonale holdningene. Motkrefteene i bygdekulturen viste seg å være sterke i Torvastad.

[Milorg](#)

Et nytt begrep oppsto i begynnelsen av krigen – "Milorg". I 1942 ble det forsøkt å organisere hemmelige undergrunnsgrupper også på Nord-Karmøy. Virksomheten ble avslørt av tyskerne. Arrestasjoner fulgte. Folk ble skremt. Når vi kommer til 1942 gjøres det nye forsøk på å organisere en mili-

tær motstandsbevegelse i Torvastad. Det viser seg å bli vanskelig. I Haugesund har folk blitt arrestert og noen fått dødsdommer. Men torvastad-buen ga ikke opp.

[Farefull hverdag](#)

Det tok tid før det hemmelige motstandsarbeidet kom i gang igjen i Avaldsnes etter 1943. Vinteren ble ekstra kald over hele Europa. Men motstandsvillige karmøybuer begynte å finne hverandre. / Mye var ulovlig under verdenskrigen. Noen ble bøtelagt og noen satt i fengsel. Men motstandsviljen hos haugalendingene lot seg ikke knekke. Grupper ble organisert i hemmelighet. Dagen i 1944 fremmet håp om snarlig slutt på krigen. Og så dukket *Ola* opp i bygda ...

[De som var med i HS](#)

Under krigen ble det ikke notert ned navn på de som var med i Hjemmestyrkene (HS). Faren for å bli avslørt var svært stor. Ingenting måtte formidles skriftlig. Men etter 8. mai ble det klarere hvem som hadde tatt sjanser og blitt med i det hemmelige motstandsarbeidet.

[Krigens omkostninger](#)

Under krigen fikk en inntrykk av at enten var du patriot og motstander, eller så var du fiende og sviker. Virkeligheten var vel ikke så enkel. Hos noen grupper satte krigens hendelser spor og sår som aldri forsvant. / I ettertid er det mye det kan reflekteres over etter at "fredsrusen" hadde lagt seg.

Er det de som vinner en krig som skriver historien ...